

időből való menekülés helyett magának az időnek a tudatosítására alkalmas.

Nosztalgikus líra és fojtott drámaiság: a Dudás-szövegeknek e kivételes erényei azonban csak akkor jutnak teljes érvénnyel kifejezésre, amikor együttesen hatnak.

VAJDA Gábor

MACEDÓN NÉPMESÉK MAGYAR NYELVEN

Dusko Nanevszki: *A táltos ló*. Macedón népmesék. Újvidék, Forum Könyvkiadó, 1980

Két szempontból is figyelemreméltó Dusko Nanevszki *A táltos ló* című népmese-gyűjteménye. Az egyikre a kötet meséit feldolgozó író figyelmeztet, miszerint az eddig összegyűjtött macedón népmesék „rég, porosodó könyvekben olvashatók csak. Eddig még senki sem kísérelte meg, hogy ezeket a meséket a gyermekolvasók számára is hozzáférhetővé tegye egy nekik készült könyvben...” Ezt a hiányt igyekszik pótolni könyvével, és előre kell bocsátanunk, nem is akárhogyan. A másik szempont, hogy munkájával nemcsak a macedón gyerekeknek szerzett örömet és ismertette meg velük a macedón népmese ősi bölcsességét és művészetét, hanem a Forum Könyvkiadó jóvoltából, Borbély János művészi fordításában — amely, sok esetben úgy tűnik, felveheti a versenyt az eredeti szöveggel —, mi is ízelítőt kapunk a varázslatosan szép macedón népmesék világából.

Dusko Nanevszki a kötet húsz meséjét az eredeti motívum alapján válogatta, szem előtt tartva, hogy a kiválasztott mese szépségénél fogva megállja a helyét a világ hasonló irodalmában. Ezzel magyarázható, hogy legnagyobbbrészt tündérmesékkal találkozunk, mégpedig a nemzetközi meseirodalomban is jól ismert típusokkal. Ilyen például *Az arany madár*, *Gyul Jordána*, melyek néhány epizódtól eltekintve az *Aranyhajú ikrek* (AaTh 707) típusba sorolhatók; *A búség jutalma* a *Halálvölégény* (AaTh 365) típushoz áll közel, vagy a *Csupafül meg a többiek* a *Nagyevő és társai* (AaTh 513 A) típussal mutat rokonságot.

A lerombolt határoknak, a nem létező ellentéteknek a világa a mesevilág — írja egyik tanulmányában Honti János. Ezt a gyűjtemény meséi maradéktalanul igazolják. A mesehős élete úgy indul, mint a praktikus világban élő embereké. „Volt egyszer egy özvegyasszony, annak meg egy fia. Amikor eljött az ideje, iskolába küldte, hogy tanuljon, okosodjon...” (*A halhatatlan vitéz*), vagy *A fiúvá változott lány* királykisasszonyát „még iskolába is elküldték, könyvre fogták, úgyhogy igen művelt gyerek lett belőle”. De amikor kalandok, viszontagságok közé

jut, egyszerre elválik a mesevilág történése a való világtól, mert a kalandok emberfölköttivé, szörnyűvé fokozódnak. A szegény legényből király lesz (szegény lányból királyné), ugyanis a „jó tett helyébe jót várj” elve alapján a hálás állatok (nyúl, róka, farkas, medve) segítségével megöli a legyőzhetetlen sárkányt, aki fogva tartja a királykisasszonyt (*A varázsnnyíl*). A nőszülendő királyfit egy öregasszony megátkozta: „Ki almafán termett, nem anyától lett, az legyen a feleséged!” Ekkor kezdődik a kalandok sorozata; a királyfi vassarut ölt, és elmegy a naphoz, hogy megkeresse a legszebb lányt. A nap, aki éppen hatalmas kondér tejbe aprított kenyeret vacsorázott, három aranyalmát ad a fiúnak, aki az útjába gördített akadályok ellenére a harmadik almából kilépő napleány feleségül veszi (*A napleány*).

A gyűjtemény a címét nem véletlenül a tündérmesék szinte nélkülözhetetlen táltos lováról kapta, arról a lóról, amelyik kezdetben a szemétdombon tengődő gebe, parazsat kíván abraknak, majd beszélő táltos lóvá változik, hogy repülve, szélnél sebesebben vigye gazdáját a győzelembe. A mesék nagy részében (kb. felében) a táltos ló segíti a hősoket.

Három mese eltér a többitől, *Márkó királyfi és a tündér, Sziljan, a gólya*, és *A büszke Gyurgyelija*. Ezek sajátos hangulatot sugallnak, nemcsak azért, mert *Sziljan, a gólya* című mese hőse Malo Konyari Prilep környéki faluban élt, vagy a büszke Gyurgyeliját elrabolják a törökök, és szinte a balladák hősének önfeláldozásával vet véget fiatal életének, hogy ne legyen a szultáné. Márkó királyfi pedig a mondák hőséhez hasonlóan szerez vizet a hegyi tündértől a kopár hegyeknek. Az említett mesék szerkezete és világa is más, mint a többié. Leginkább a *Sziljan, a gólya*, érdemel különösebb figyelmet. A valóság és mesevilág határai jobban kiéleződnek ebben a furcsa történetben, melyből legjobban érezhető a jó és rossz, az igazság és igazságtalanság népmesei logikája. Sziljan, aki családos ember, lusta, nem szeret dolgozni, elhatározza, hogy egy kalugyerrrel, aki a Szentföldre készült zarándokolni, összekoldulja az útiköltséget. Szalonikibe jutva megveszik a hajójegyét. A hajó azonban elsüllyed, és Sziljan egyedül egy ismeretlen szigetre vetődik. Embernek nyomát sem látta napokig, míg végül egy szénagyűjtéssel foglalkozó emberpárra lett figyelmes. Ezek nevén szólítják az elképedt Sziljant, és megmagyarázzák, hogy ők gólyaemberek: a kaszáló végében levő két forrással igazolják állításukat, az egyik forrás vizével lefröcskölük magukat, gólyává változnak, a másik vize pedig visszaváltoztatja őket emberré. Így kerül sor arra, hogy tavasszal Sziljan gólyává változva a madarakkal tart hazája felé, nyakába akasztva a varázsforrás vizével telt üveget, hogy otthon vissza tudjon változni emberré. Amikor megpillantja faluját, siettében, hogy minél előbb visszaváltozzon, eltöri az üveget, és így kénytelen gólyaként élni családjá közelében, hogy ősszel visszatérjen a szigetre és újabb vizet vegyen magához. De számolva azzal, hogy jövőre senki sem hiszi el különös kalandját, ellopja

felesége hímezését, míg az elaludt a kertben, és a szomszédától elcsent aranytallérral együtt felviszi a fészkébe. Közben a fia egy bottal elüti a lábát, és egész nyáron át sántított. A következő év tavaszán Sziljan ügyesebb volt, és sikerült visszaváltoznia emberré. Az egész falu aprajagyja összesereglett, és ámulva hallgatták történetét. A bizonyítékok láttán (hímzés, tallér és a bot helye a lábán) elhitték minden szavát, csak éppen ettől kezdve Gólya Sziljannak hívta mindenki. A világlátásnak egy sajátos módja fejeződik ki törvényszerű formában; a lusta Sziljannak meg kell lakolnia. A tündérmese gondolat- és funkciókincsének tudatos művészi felhasználásával állunk szemben, ami differenciálódáshoz vezetett.

A mesék nyelvét kell még külön kiemelni, amihez nagyban hozzájárult a bravúros fordítás. Borbély János csodálatos és gazdag mesei szókinccsel adja vissza az eredeti szöveg szépségét. Mintha lírai költeményt olvasnánk: „Szomjas volt nagyon Márkó királyfi, a lovát is meg kéne itatni, kifakadt hát roppant haragjában: — Hej, te hegy, válnál pusztasággá, tűz emésze gyökered, dér megcsípje leveled, mért nem adsz egy csepp vizet bár? Széllel száll a sóhaj, hegynek szava szólal: — Márkó vitéz, arról a hegy nem tehet! Kilenc forrásom elég vón' bőven, de a nagy tündér elzárta tőlem. Tarts a lovaddal mindig csak jobbra, s ahol a legszebb fenyőfát látod — arany a csúcsa, ezüst a levele —, a tündérforrást ott megtalálod!” A büszke Gyurgyelija szépsége is költői: „Fejpárnája a mező virágja, két szemöldöke, akár a fecske szárnya, két karja, akár a hattyúpár, a ruhája meg, hogy a páváé sem szebb.” „... napkeltekor kijött Gyurgyelija széplány a tágas, zöld mezőre arany tollú pávalegeltetni.” A néma királylánynak pedig „a homlokán a nap, a keblén a hold ragyogott, a két vállán két hajnalcsillag, a foga meg olyan volt, mint két gyöngyosor”.

A mesék hangulatát Farkas Zsuzsa stílusos illusztrációi is emelik, kár, hogy ritkán találkozunk rajzaival.

Dusko Nanevszki *A táltos ló* című mesegyűjteménye méltóképpen reprezentálja a macedón népmese-kincset.

VAJDA Zsuzsa

FÜGGŐ VILÁGOK

Esterházy Péter: *Függő*, — bevezetés a szépirodalomba —, Magvető, Budapest, 1981.

A múlt nem tud meghalni, a jövő nem tud megszületni — áll a *Termelési-regényben*. Esterházy új kisregényében, a *barátnők és barátok* kis közösségének történetét elbeszélő *Függőben* pedig: *ők minden időjárásban, a nap és éjjel minden órájában igyekeztek fölön csípni az időt*,